

**DUNYONING LISONIY MANZARASIDA
“SMILE/TABASSUM” TUSHUNCHALARINING
VERBALLASHUV VOSITALARI (ingliz va o‘zbek
tillari misolida)**

Jo‘rayeva Nilufar Sobirjon qizi

Termiz davlat pedagogika instituti Amaliy ingliz tili
kafedrasida o‘qituvchisi

**СРЕДСТВА ВЕРБАЛИЗАЦИИ ПОНЯТИЙ “SMILE
/ TABASSUM” В ЯЗЫКОВОЙ КАРТИНЕ МИРА
(на примере английского и узбекского языков)**

Жураева Нилуфар Собиржон кизи

Термезский государственный педагогический институт
Преподаватель кафедры прикладного английского языка

**VERBALIZATION TOOLS OF THE CONCEPTS OF
“SMILE/TABASSUM” IN THE LINGUISTIC
LANDSCAPE OF THE WORLD
(on the example of english and uzbek languages)**

Juraeva Nilufar Sobirjon qizi

Termez State Pedagogical Institute
Teacher of the Department of Applied English

Tel: +998992440097

e-mail:

njorayeva461@gmail.com

Orcid: 0009-0006-6511-9231

Annotatsiya: Tuyg‘ular odamlarning bir birga o‘zaro ta’sirida markaziy rol o‘ynaydi va ularning og‘zaki nutqi tillar hamda madaniyatlarda farq qiladi. “Smile” (ingliz tilida) va “tabassum” (o‘zbek tilida) tushunchalari baxt, do‘stlik va ijtimoiy uyg‘unlik kabi hissiy holatlarning lingvistik jihatdan qanday kodlanganligini aks ettiradi. Ushbu maqola ingliz va o‘zbek tillarining lingvistik manzarasida ushbu tushunchalarni ifodalashda ishlatiladigan verbalizatsiya vositalarini o‘rganishga qaratilgan.

Kalit so‘zlar: *Hissiy tushuncha, “smile”, “tabassum”, konsept, konseptual metafora.*

Аннотация: Эмоции играют центральную роль во взаимодействии людей, и их устная речь отличается в разных языках и культурах. Понятия “smile” (в английском языке) и “tabassum” (в узбекском языке) отражают то, как лингвистически кодируются такие эмоциональные состояния, как счастье, дружба и социальная гармония. Данная статья посвящена изучению средств вербализации, используемых для выражения этих понятий в языковом ландшафте английского и узбекского языков.

Ключевые слова: *эмоциональная концепция, “smile”, “tabassum” концепция, концептуальная метафора.*

Abstract: Emotions play a central role in the interaction of people together, and their oral speech differs in languages and cultures. The concepts of “smile” (in English) and “tabassum” (in Uzbek) reflect how emotional states such as happiness, friendship and social harmony are linguistically encoded. This article focuses on the study of the verbalization tools used to express these concepts in the linguistic landscape of English and Uzbek.

Key words: *emotional concept, “smile”, “tabassum”, concept, conceptual metaphor.*

KIRISH (ВВЕДЕНИЕ / INTRODUCTION). Ma'lumki, har bir tilda so'zlashuvchi shaxs, madaniy farqlaridan qat'iy nazar, bir xil asosiy his-tuyg'ularni boshdan kechiradi va bu odamlarni birlashtiradi. Tuyg'ular turli madaniyatdagi odamlarni bir-biriga ko'proq/kamroq o'xshash qiladigan markaziy qism [5] hisoblanib va ma'lum bir lingvomadaniyatni ifodalovchi inson tafakkurining muhim tarkibiy qismidir. **Hissiy tushuncha** deganda "etnik, madaniy jihatdan shartlangan, murakkab, tarkibiy-semantik, leksik va/yoki frazeologik og'zaki ta'lim" tushuniladi, u kontseptual asosga asoslanadi hamda kontseptsiyadan tashqari, baholash shu bilan birga tasvirni o'z ichiga oladi [5]. Shunday ekan, emotsional tushunchalar etnosspesifik ekanligi va ma'lum bir tilshunoslik vakillarining fikrlash jarayonini qayd etishini aniqlash mumkin. Shunisi e'tiborga loyiqki, ekstralingvistik bilimlarning saqlovchisi sifatida so'z hissiy tajribalarni ham, atrofdagi dunyo voqealarini baholashni ham anglatadi. Ijtimoiy-madaniy parametrlar ko'p jihatdan ma'lum bir hissiyotni og'zaki ifodalaydigan so'zning mazmunini belgilaydi: umumjahon va millatlararo tajribalardan tashqari, ma'lum bir etnik guruhga xos bo'lgan hamda "milliy shartli reflekslar" tufayli yuzaga keladigan his-tuyg'ularni aniqlash mumkin.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METOD (ЛИТЕРАТУРА И МЕТОД / MATERIALS AND METHODS). Tilda hissiyotlarni verbalizatsiya qilish, xususan, kognitiv tilshunoslik va sotsiolingvistika doirasida keng o'rganilgan. Lakoff va Jonsoning [1] metaforik tushunchalar nazariyasi shuni ko'rsatadiki, baxt va do'stlik kabi mavhum tuyg'ular ko'pincha metafora yoki majoziy til orqali ifodalanadi. Vierzbicka [2] hissiyotlarning madaniy o'lchovlarini ta'kidlab, madaniy me'yorlar hissiyotlarning tillarda og'zaki bo'lishiga qanday ta'sir qilishini ta'kidlaydi. O'zbek tilshunosligida ham konsept tadqiqi borasida ko'plab ishlar amalga oshirilgan. Xususan, G.A. Abduraxmanova [3], F.I. Nurmanov [6] va H. Xasanovalarning [7] tadqiqot ishlari o'zbek va O'rta Osiyo turkiy tillarining dunyo lingvistik manzarasidagi milliy madaniyat parchalarini o'rganishga bag'ishlangan. Biroq "smile/tabassum" hissiy tushunchasining dunyo lingvistik manzarasida ifodalanish xususiyatlari hozirgacha qiyosiy jihatdan har tomonlama tadqiqot

predmeti bo'lib kelgan emas. Ushbu tadqiqot ingliz va o'zbek tillarida "smile" va "tabassum"ning og'zaki so'zlashuvi misollarini tahlil qilib, qiyosiy yondashuvdan foydalanadi. Ma'lumotlar lug'atlar, badiiy matnlar va onlayn korpuslardan olingan bo'lib, ikkala tilda ishlatiladigan idiomatik iboralarni ko'rib chiqadi.

MUHOKAMA (ОБСУЖДЕНИЕ / DISCUSSION). Ingliz va o'zbek tillarida "tabassum" nafaqat hissiyotning jismoniy ko'rinishi, balki turli hissiy, ijtimoiy va madaniy qadriyatlarni o'zida mujassam etgan kuchli lingvistik tushuncha bo'lib xizmat qiladi. Lingvistik jihatdan "tabassum" ekspressiv, kommunikativ va ijtimoiy funksiyalarni bajaradigan ko'p funktsional tushuncha sifatida qaralishi mumkin. O'zbek tilida "tabassum" ham xuddi shunday ahamiyatga ega bo'lib, ko'pincha iliqlik, xushmuomalalik va samimiylikni anglatadi. Ikkala til ham tabassumning ba'zi universal funksiyalariga ega bo'lsa-da, madaniy farqlar aniq lingvistik iboralar va talqinlarga olib keladi. Hissiy tushuncha hisoblanmish "smile/tabassum" tushunchalarini haqida so'z boshlashdan konsept ya'ni tushunchaning o'ziga to'xtalib o'tishni maqul deb topdik. Avvalambor, E.S.Kubryakova konseptni "o'zaro bog'lovchi bo'g'in, fikrlash va til; inson tajribasini aks ettiruvchi ong birligi sifatida"; "ongimizning aqliy va psixik resurslari, inson bilimi va tajribasini aks ettiruvchi axborot tuzilmasi birligi sifatida; xotiraning operativ mazmun birligi, aqliy leksika, miyaning konseptual tizimi va tili (lingua mentalis), dunyoning butun tasviri, inson ruhiyatida aks etadi"-deb ta'kidlaydi [4, c.18]. Shunday qilib, konsept inson bilim va tajribasidan tashkil topgan fikrlash jarayonidagi ma'nolarga ta'sir etadi. Shuningdek, inson faoliyati va bilim dunyosida o'z aksini topadi. O'zbek tilshunoslaridan Sh.Safarov konseptning "moddiylashuvi ong va til tizimi o'rtasidagi hamkorlikning mahsuli, oddiy qilib aytganda uni shakllanishining boshlang'ich nuqtasi voqelik bo'lagi (predmet) haqidagi tasavvur-obrazning yuzaga kelishidir. Bu obraz oddiy sxema yoki shakl bo'lib qolmasdan, balki mazmunli hodisadir", – deb ta'kidlaydi [10,21-b].

Zamonaviy tilshunoslikda esa rivojlanishlar va izlanishlar olib borishlar natijasida konseptual metafora atamasi namoyon bo'la boshladi. Konseptual degani "tushuncha", "tasavvur", "bilish" deganidir. Kontseptual metafora kognitiv

tilshunoslikdagi muhim atamalardan biri hisoblanadi. Bu turli xil sohalarga tegishli bo'lgan bir nechta tushunchalar (kontseptual tuzilmalar) o'rtasida kognitiv aloqalarni yoki xaritalarni o'rnatish jarayonini anglatadi. Metafora "bir narsani boshqa bir narsa asosida yoki vositasida tushunish" deb ta'kidlagan Lakoff va M. Jonson [1]. Dastlab tilshunoslikda metaforalar grammatik, leksik va semantik jihatdan o'rganilgan bo'lsa, zamonaviy tilshunoslik esa metaforaning tafakkur bilan bog'liq tomonini diqqat markaziga qo'ydi. Shu asosda zamonaviy tilshunoslikda yangi tushuncha "konseptual metafora" tushunchasi paydo bo'ldi.

NATIJALAR(РЕЗУЛЬТАТЫ/RESULTS)
). Kontseptual metafora nazariyasiga ko'ra, hissiyotlar kabi mavhum tushunchalar ko'pincha aniqroq tajribalar nuqtai nazaridan tushuniladi [1]. "Tabassum" ko'pincha metaforik jihatdan baxt ("a smile that lights up the room") va ijtimoiy bog'lanish ("a welcoming smile") kabi ijobiy his-tuyg'ular bilan bog'liq.

Kognitiv tilshunoslikda tabassumlar leksik birliklar (so'zlar yoki iboralar) va kontseptual tasavvurlar sifatida tushuniladi. "Tabassum" so'zi og'zaki ekvivalentlarga ega bo'lgan og'zaki bo'lmagan muloqot vositalarining kengroq to'plamiga tegishli bo'lib, bu hissiyotlarni til orqali konsepsiyalashning yorqin namunasidir.

"Smile" so'zi o'rta ingliz tili davridagi "smilen" dan kelib chiqqan bo'lib, bu o'z navbatida eski ingliz "smylian" dan olingan. Bu Skandinaviya tilida tabassum qilish yoki kulish ma'nosini anglatuvchi "smila" so'zi bilan bog'liq deb qaraladi. Ingliz tilidagi "smile" leksemasi og'iz burchaklarining yuqoriga burilishi bilan tavsiflangan yuz ifodasini anglatadi, ko'pincha baxt, zavq, do'stlik yoki o'yin-kulgini anglatadi. U turli xil lingvistik, madaniy va hissiy ma'nolarga bo'lib, verbal ifodalanishning bir necha turlari mavjud. Jumladan:

1) oddiy so'zlar bilan ifodalanishi orqali:

- "She smiled at the baby"- U bolaga kulib qaradi.

- "A smile appeared on his face"- Yuzida tabassum ko'rindi.

O'zbek tilidagi "tabassum" leksemasi, inglizcha "smile" leksemasi singari, baxt, do'stlik yoki quvonchni anglatuvchi yuz ifodasini anglatadi. Biroq, o'zbek tilida "tabassum" chuqur ma'nolarga ega bo'lib, ko'pincha nafosat va ichki quvonch bilan

bog'liq. O'zbek tilida "tabassum" tushunchasi ham ingliz tilidagidek bir xil vazifalarga ega. Masalan:

- U menga tabassum qildi;
- Avaz, Feruz sha'niga aytgan bir baytini eslab, murtida kuldi. (S.Siyoyev, „Yorug'lik“.

Ushbu misollarda "smile" hamda "tabassum" tushunchalari tabassum jismoniy harakatini ko'rsatuvchi fe'l yoki ot vazifasini bajaradi. Bu konsepsiyani og'zaki bayon qilishning bevosita usullaridan biridir.

2) Stilistik birliklar bilan ifodalanish orqali:

Ingliz tilida:

- "The sun smiled down on us" (tabiatning timsoli, iliqlik yoki xayrixohlikni anglatadi) - *Quyosh bizga jilmayib qo'ydi.*

- "A smile costs nothing, but gives much" (xayrihohlik hamda mehribonlik) – *Tabassum tekin, biroq bahosiz.*

O'zbek tilida:

- *Ko'zlari muloyim kulib turibdi* [9];

- *Ko'zi kulib turibdi-yu, lablari titraydi* [9].

Ushbu misollar shuni ko'rsatadiki, "smile" va "tabassum" tushunchalari hissiy iliqlik, saxiylik yoki ijobiylik uchun metafora sifatida ishlatilib, asl ma'nosidan ko'proq ma'no anglatmoqda.

Frazeologik iboralar orqali ifodalanishi

- "Grin and bear it" – (qiyin vaziyatlarga ijobiy munosabat bilan chidamoq);

- "Wipe that smile off your face" – (Ko'pincha tanbeh ohangida ishlatiladi, bu ma'lum bir kontekstda baxtni ko'rsatishning nomuvofiqligini ko'rsatadi).

- "Put a smile on someone's face"- (Biror kishini baxtli qilishni anglatadi).

O'zbek tilida:

- "Labidan tabassum arimaydi"- (Doimo xushchaqchaq yoki yaxshi kayfiyatda yurish) kabi misollarni keltirish mumkin.

XULOSA (ЗАКЛЮЧЕНИЕ /

CONCLUSION). "Tabassum"ning ingliz va o'zbek tillarida tushuncha sifatida verbalizatsiyasi uning lingvistik moslashuvchanligi va madaniy ahamiyatini namoyish etadi. "Tabassum" va "smile"ning asosiy ma'nolari ijobiy his-tuyg'ularni ifodalashda bir-biriga zid bo'lsa-da, ulardan foydalanish madaniy me'yorlarga muvofiq farq qiladi. Ingliz tilida tabassumlar ko'proq individualdir, o'zbek tilida esa ular ijtimoiy

totuvlikni saqlashda katta rol o'ynaydi. Ikkala til ham til, hissiyot va madaniyat o'rtasidagi murakkab munosabatlarni ochib beradigan ushbu universal insoniy hissiy tushunchani ifodalash uchun lingvistik vositalarga boy hisoblanadi.

**ADABIYOTLAR RO'YXATI
(ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА /
REFERENCES)**

1. Lakoff, G., & Johnson, M. *Metaphors We Live By*. University of Chicago Press. 1980.
2. Wierzbicka, A. *Emotions Across Languages and Cultures: Diversity and Universals*. Cambridge University Press. 1999.
3. Абдурахманова А. К. Способы номинации лиц как отражение языковой картины мира в узбекском и русском языках: Автореф. дисс... канд. филол. наук. – Ташкент: 2007. 24– с.
4. Кубрякова Е.С. Язык и знание. На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира. – М: Языки славянской культуры, 2004. – 560 с.
5. Красавский Н.А. Эмоциональные концепты в немецкой и русской лингвокультурах. – М: 2008. – С. 25
6. Нурманов Ф. И. Миф – важный компонент языковой картины мира. // Журнал «Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук» 2015 № 5-1 с.276-278.
7. Хасанова Г.Х. Национальная культурная картина мира. // Журнал «Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук». 2015. № 5-1. – С.299-301.
8. Шаховский В.И. Эмоциональные культурные концепты: параллели и контрасты//Языковая личность: культурные концепты: Сб. научн. трудов ВГПУ, ПМПУ. – Волгоград: Перемена, 1996. – С.87
9. Hoshimov O'. Ikki eshik orasi. – Toshkent: Sharq, 2012. – 215 b.
10. Safarov Sh. Kognitiv tilshunosli. – Jizzax: Sangzor, 2006. – 92 b.

